

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI 9

İSLAM HUKUKU

Prof. Dr. Ahmet YAMAN

Prof. Dr. Halit ÇALIŞ

Proje Editörü: Prof. Dr. Murat DEMİRKOL

Kapak ve Mizanpaj: TAVOOS

Baskı ve Cilt:

NY Matbaacılık Yayıncılık Kağıtçılık Tic. ve San. Ltd. Şti.

Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 533 591 56 17 (Sertifika No: 50732)

9. Baskı: Eylül 2023 (1.000 adet)

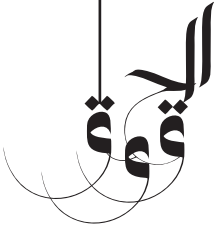
ISBN: 978-605-81272-3-4

FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA

Tel: (0 312) 310 08 60 - E-mail: fcr@fcr.com.tr

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no: 13178)

Bu kitaptaki yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

B
BİLAY

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI
www.fcr.com.tr fcr@fcr.com.tr

PROF. DR. AHMET YAMAN
PROF. DR. HALİT ÇALIŞ

İslam Hukuku

Ahmet YAMAN: Antalya İmam Hatip Lisesi (1985), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1989) ve Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Haseki Eğitim Merkezinden (1992) mezun oldu. Marmara Üniversitesinde yüksek lisans (1991) ve doktorasını (1996) tamamladı. 1999'da doçent, 2005'de profesör oldu. 1992-2010 yılları arasında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim elemanı ve yönetici olarak çalıştı. 2010-2013 yıllarında Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kurucu Dekanlığı görevini yürüttü. Bu arada 2011 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğine seçildi ve bu görevini 2020 yılına kadar sürdürdü. Halen Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyeliği görevine devam etmektedir. *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler* (Ankara, 1998); *İslam Devletler Hukukunda Savaş* (İstanbul, 1998), *İslam Aile Hukuku* (İstanbul, 1999); *Siyaset ve Fıkıh* (İstanbul, 2015); *Makâsıd ve İctihad: İslam Hukuk Felsefesi Araştırmaları* (Derleme, Konya, 2002); *İslam Hukukuna Giriş* (İstanbul, 2012); *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız* (Ankara, 2015); *İslam Hukuku: Evrensellik-Süreklilik* (Yusuf Karadâvi'den çeviri, İstanbul, 1997); *İslam İbadet Esasları* (ed., Eskişehir, 2010); *Fetva Usulü ve Âdâbı* (İstanbul, 2017); *İslam Hukuku* (Ankara, 2018); *İslam Kamu Hukuku* (Ankara, 2020); *İslam Devletler Hukuku* (Ankara, 2020); *Müslüman ve Din* (Ankara, 2020); *Müslüman ve Hayat* (Ankara, 2020); *Müslüman ve İbadet* (Ankara, 2020); *Fıkıh Usulü Araştırmaları* (İstanbul 2021); *Fıkıh Araştırmaları* (İstanbul 2021); *Fıkıh Tarihi Araştırmaları* (İstanbul 2022) gibi eserleri yanında, yayımlanmış çok sayıda makalesi ve ansiklopedi maddesi bulunmaktadır.

Halit ÇALIŞ: Ordu İmam Hatip Lisesi (1988) ve Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden (1993) mezun oldu. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuk Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak akademik hayata başladı (1993-1996), ardından mezun olduğu Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesine döndü (1997). Bir yıl süreyle (1999) Ürdün Üniversitesinde dil eğitimi aldı ve sahasıyla ilgili araştırmalarda bulundu. 2001'de doktor, 2005'te doçent, 2011'de profesör oldu. 1997-2010 yılları arasında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim elemanı olarak çalıştı. 2013-2016 yılları arasında Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Kurucu Dekanlığı görevini yürüttü. Halen Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslam Hukuku öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. *İslam Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları* (Konya, 2004); *İslam'da Kolaylaştırma İlkesi -Azimet Ruhsat İlişkisi* (İstanbul 2013); *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi* (Konya, 2011); *Dini-Fıkıhî Açından Komşuluk Hukuku* (Konya, 2011); *Günümüz Fıkıh Problemleri* (Eskişehir, 2016); *İslam Hukuku El Kitabı* (Ankara, 2017); *İslam Hukukuna Giriş* (İstanbul, 2018) gibi eserleri yanında, ansiklopedi maddeleri ve hakemli dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

ÖN SÖZ.....	11
GİRİŞ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE HUKUK SİSTEMLERİ.....	13
1. Temel Kavramlar.....	15
1.2. Fıkıh	18
1.3. Fıkıh Teriminin Hukuk, Şeriat ve İslam Hukuku Kavramlarıyla İlişkisi	20
1.4. İctihad ve Taklit.....	23
1.5. Mezhep.....	25
1.6. İftâ, Fetva ve Kaza	28
2. İslam Hukukunun Sistematiği ve Özellikleri	29
2.1. İslam Hukukunun Sistematiği	29
2.2. İslam Hukukunun Özellikleri.....	33
3. İslam Hukukunun Ortaya Çıkış Sürecinde Diğer Hukuk Sistemleriyle İlişkisi ..	40
3.1. İslam Hukuk-Yahudi Hukuku İlişkisi.....	40
3.2. İslam Hukuku-Roma Hukuku İlişkisi.....	41
3.3. İslam Hukuku-Cahiliye Hukuku İlişkisi.....	43
4. Modern Hukuk Sistemleri.....	43
4.1. Kara/Kıta Avrupası Hukuk Sistemi	44
4.2. Anglo-Sakson Hukuk Sistemi.....	45
4.3. Sosyalist Hukuk Sistemi.....	45

BİRİNCİ BÖLÜM: İSLAM KAMU HUKUKU

I. ÜNİTE: ANAYASA HUKUKU	49
1. İslam Anayasa Hukukunun Temel Nitelikleri	52
2. Devlet Kavramı	54
2.1. Devletin Unsurları	55
2.2. Devletin Yetkileri	59
2.3. Devletin Şekli	61
3. Temel İnsan Hakları	63
3.1. Yaşama ve Kişi Dokunulmazlığı Hakkı	65
3.2. Din ve Vicdan Hürriyeti	65
3.3. Mülkiyet Hakkı	66
3.4. Sosyal Güvenlik Hakkı	67
4. Vatandaşlık Hukuku Bağlamında Gayrimüslim Vatandaşların (Zimmilerin) Hak ve Sorumlulukları	68
4.1. Zimmet Antlaşmasının Tarafları ve Bazı Hükümleri	68
4.2. Zimmilerin Hak ve Sorumlulukları	69
II. ÜNİTE: CEZA HUKUKU	79
1. İslam Ceza Hukukunun Temel İlkeleri	82
2. Suç	85
2.1. Suçun Tanımı	85
2.2. Suç Çeşitleri	86
2.2.1. Had, Kısas veya Diyet ve Ta'zir Gerektiren Suçlar	87
2.2.2. Allah Haklarına ve Kul Haklarına Yönelik Suçlar	88
2.2.3. Suç Ayırımının Sonuçları	89
2.3. Suçun Unsurları	90
3. Ceza	99
3.1. Cezanın Özellikleri	99
3.2. Cezayı Düşüren veya Hafifleten Sebepler	101
4. Had Suçları ve Cezaları	106
4.1. Zina	106
4.2. Zina İftirası (Kazf)	107
4.3. Hırsızlık (Serika)	108
4.4. Yol Kesme veya Eşkıyalık (Kat'u't-Tarik veya Hırâbe)	109
4.5. İçki İçme ve Sarhoşluk (Şübbü'l-Hamr ve Sükr)	110
4.6. İsyân-Yönetime Başkaldırma (Bağy)	111
4.7. İslam'dan Dönme (İrtidat-Ridde)	113
5. Kısas-Diyet Suçları ve Cezaları	114
5.1. Hayata Karşı Suçlar	115
5.2. Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar/Müessir Fiiller	118
6. Ta'zir Suçları ve Cezaları	119

III. ÜNİTE: YARGILAMA HUKUKU	123
1. Mahkeme	126
1.1. Mahkemenin Özellikleri.....	127
2. Yargılama Kuralları.....	129
2.1. Hâkim Yeterlilikleri.....	129
3. İspat Vasıtaları.....	132
3.1. İkrar.....	133
3.2. Şehadet/Şahitlik.....	134
3.3. Yemin	137
3.4. Yeminden Kaçınmak	137
3.5. Karine-Emare	137
3.6. Yazılı Belgeler	138
3.7. Kasâme.....	138
3.8. Hâkimin Özel Bilgisi	138
IV. ÜNİTE: MALÎ HUKUK/VERGİ HUKUKU	141
1. Vergi Hukukunun İlkeleri	144
2. Vergi Çeşitleri	145
2.1. Müslümanlardan Alınan Vergiler.....	145
2.2. Gayrimüslimlerden Alınan Vergiler.....	148
V. ÜNİTE: DEVLETLER HUKUKU (ULUSLARARASI İLİŞKİLER)	151
1. İslam Devletler Hukukunun Temel İlkeleri	155
2. Devletlerarası Camianın Hukuki Taksimi	158
2.1. Darulislam (İslam Devleti veya Müslüman Devletler Topluluğu)	159
2.2. Darulharb (Gayrimüslim Devletler Topluluğu)	161
2.3. Darussulh (Barış Antlaşması Yapılan Gayrimüslim Devlet veya Devletler Topluluğu)	162
3. Devletlerarası İlişkiler	164
3.1. Dostane/Barışa Dayalı İlişkiler.....	165
3.1.1. Antlaşma İmzalamak.....	166
3.1.2. Diplomatik İlişkiler.....	170
3.1.3. Ekonomik İlişkiler.....	173
3.2. Hasmane İlişkiler	175
3.2.1. Genel Olarak Hasmane İlişkiler	175
3.2.2. Savaş.....	176

İKİNCİ BÖLÜM: İSLAM ÖZEL HUKUKU

VI. ÜNİTE: KİŞİLER HUKUKU	183
1. Kişi/Kişilik.....	186

1.1. Tanımı.....	186
1.2. Çeşitleri.....	186
1.3. Kişiliğin Başlangıcı ve Sona Ermesi.....	187
1.4. Zimmet.....	188
2. Ehliyet.....	189
2.1. Tanımı.....	189
2.2. Ehliyetin Unsurları.....	190
2.3. Ehliyet Çeşitleri.....	191
2.4. Ehliyet Açısından İnsanlar.....	200
2.5. Ehliyeti Daraltan Haller (Ehliyet Ârızaları).....	202
3. Kısıtlılık ve Hukuki Temsil.....	207
3.1. Kısıtlılık (Hacir).....	208
3.2. Hukuki Temsil.....	209
VII. ÜNİTE: AİLE HUKUKU.....	213
1. Oluşumu ve Hukuki Mahiyeti İtibariyle Evlilik.....	216
1.1. Evliliğin Tarifi ve Önemi.....	216
1.2. Ailede Temel Değerler.....	218
1.3. Evliliğin Temel İlkeleri.....	220
1.4. Evlilik Öncesi Dönem.....	221
1.5. Evliliğin Şartları.....	226
1.5.1. Hukuken Aranılan Şartlar.....	226
1.5.2. Nikâh Akdinin Kuruluşunda İleri Sürülen Kişisel Şartlar.....	232
1.6. Evlilik Engelleri.....	233
1.7. Evlilik Çeşitleri.....	239
1.8. Evliliğin Sonuçları.....	243
1.8.1. Evliliğin Şahsi Sonuçları.....	243
1.8.2. Evliliğin Mali Sonuçları.....	247
2. Evliliğin Sona Ermesi ve Hükümleri.....	252
2.1. Boşama (Talâk).....	253
2.2. Evliliğin Karşılıklı Anlaşmayla Sonlandırılması (Muhâlea).....	261
2.3. Yargı Yoluyla/Adli Boşanma (Tefrik).....	262
2.4. Evliliğin Sona Ermesiyle İlgili Bazı Durumlar.....	267
2.5. Evliliğin Sona Ermesinin Sonuçları.....	269
VIII. ÜNİTE: BORÇLAR HUKUKU.....	277
1. Genel İlke ve Hükümler.....	280
1.1. Borcun Tarifi.....	280
1.2. Borcun Unsurları.....	281
1.3. Borcun Sebebi (Borç Kaynakları).....	282
1.3.1. Hukuki Fiil.....	282

1.3.1.1. Tek Taraflı Hukuki İşlem.....	282
1.3.1.2. Sözleşme/Akit.....	283
1.3.2. Hukuki Olay.....	306
1.3.2.1. Haksız Fiil	306
1.3.2.2. Sebepsiz Zenginleşme.....	308
1.3.3. Kanun	310
1.4. Borcun Hükümü (İfa).....	310
1.5. Borcun Sona Ermesi.....	311
1.6. Borcun Başkasına Geçmesi.....	312
3. Şirket Akitleri.....	330
3.1. Konusuna Göre Şirketler.....	330
3.2. Hak ve Yetki Bakımından Şirketler	331
3.3. Zirai ve Ticari Tıp Şirketler.....	332

IX. ÜNİTE: EŞYA HUKUKU

1. Kavramsal Çerçeve.....	339
1.1. İbâha.....	340
1.2. Hukuk	340
1.3. Milk	341
2. Mülkiyet Hakkı.....	341
2.1. Mülkiyetin Tanımı.....	341
2.2. Mülkiyetin Özellikleri.....	342
2.3. Mülkiyetin Konusu.....	343
2.4. Mülkiyetin Kapsamı.....	346
2.5. Mülkiyetin Kazanılması ve Kaybedilmesi/Sona Ermesi.....	347
2.6. Mülkiyet Çeşitleri.....	348
2.6.1. Konusuna Göre Mülkiyet Çeşitleri.....	348
2.6.2. Sahiplerine Göre Mülkiyet Çeşitleri.....	351
2.6.3. Hak Sahibinin Sayısı Bakımından Mülkiyet Çeşitleri.....	360
2.6.4. Taşınabilirlik Özelliği Açısından Mülkiyet Çeşitleri.....	361
2.7. Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılması.....	362
3. Sınırlı Aynı Haklar	364
3.1. Rehin.....	364
3.2. İrtifak Hakları	367

X. ÜNİTE: MİRAS HUKUKU

1. Miras Hukuku Hükümlerinin Teşri Ortamı ve Süreci.....	375
2. Miras Hukukunun Başlıca Özellikleri.....	378
3. Teorik Miras Hukuku.....	379
3.1. Temel Kavramlar	379
3.2. Mirasın Rükünleri	384

3.3. Mirasın Sebepleri.....	384
3.4. Mirasın Şartları.....	385
3.5. Miras Engelleri	388
3.6. Miras Paylaşım Şekilleri	389
3.7. Terikeyle İlgili Haklar.....	391
4. Uygulamalı Miras Hukuku.....	393
4.1. Kırk Hal.....	393
4.2. Âdile.....	401
4.3. Avliye.....	401
4.4. Reddiye.....	401
4.5. Münâsaha.....	402
4.6. Sulh ve Tehârüc.....	402
5. Mirasla İlgili Bazı Meseleler	402
5.1. Redd-i Miras.....	402
5.2. Arazilerin Durumu	403
5.3. Dede Yetimi.....	403
EK: KLASİK FIKIH LİTERATÜRÜ KONU VE KAVRAMLARI.....	405
KAYNAKÇA.....	431
DİZİN	435

Bilindiği gibi İslâm, genel hatlarıyla itikat, amel ve ahlâk olarak isimlendirilen üç ayrı hüküm dairesine sahip bir dindir. İtikat dairesi Müslümanın inanç yapısını, amel dairesi ibadet ve hukuk alanına ilişkin içeriğiyle bireysel ve toplumsal davranış boyutunu, ahlâk dairesi ise bu ikisiyle bütünleşmiş olarak kâmil/ideal Müslüman kişiliğini inşa eden boyutu ifade eder.

İslâm hukuku bu dairelerden ameli olanının, bir başka ifadeyle bireysel, toplumsal ve toplumlararası hayatı İslâm'ın ilke ve kuralları çerçevesinde yaşamının günümüzdeki kurumsallaşmış adıdır. Dinin bu sahadaki hükümlerinin çoğu müctehidler tarafından çıkarıldığı; müctehidler de bu çıkarım/ictihad faaliyetini İslâm'ın ana kaynakları olan Kitap ve Sünnet ekseninde yapıp o kaynakları incelikte anlayıp derinlikle kavramaya odaklandıkları için söz konusu kurumsal yapı, ilim geleneğimizde “Fıkıh” terimiyle ifade edilmiştir. Zira kelime olarak fıkıh; bir anlama, kavrama ve anlamlandırma çabası demektir. Müctehid, önce dinin sınırlı naslarını anlamaya ve kavramaya çalışır, ardından anladığıyla hayat arasında bir bağ kurar ve nihayet çabalarının sonunda tespit ettiği kural aracılığıyla hayatı o naslara bağlayarak Müslümanın amelinin dinî açıdan anlamlı hale getirir.

Şu halde Fıkıh, ibadetlere ve toplum hayatının gerektirdiği bütün hukukî, idarî, siyasî ve ekonomik konulara ilişkin olarak müctehidler ana kaynaklardan çıkarttıkları somut kurallar bütünüdür. Modern zamanlarda bu kurallar bütününe *Fıkıh* denmesi yerine biraz da Batılı çevrelerden iktibasla *İslâm hukuku* adının verilmesi benimsenmiştir. “Hukuk” terimi her ne kadar ibadetleri ve haram-helal konularını içermese ve “İslâm hukuku” söylemi, insanî ürünler olan ictihadî çıkarımları dinin kutsallık alanına dâhil etme riski taşısa da söz konusu kullanım, Fıkıhın muhtevasını ifade eder biçimde yerleşmiş ve yüksek din öğretimi yapan birçok fakültede bilim dalı ismi olarak resmîleşmiş durumdadır.

İslâm hukuku, yüksek din öğretimi yapan İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakültelerinin programlarında omurgayı teşkil eden derslerin başında gelmektedir. Son zamanlarda bu ders, Hukuk Fakültesi programlarında

Hukuk Tarihi dersinden bağımsız yeni bir ders olarak da yer almaya başlamıştır. Bu önemli konumuna rağmen gerek usûlü gerekse furûu için lisans düzeyinde takip edilebilecek telif türü ders kitapları, maalesef yeterli sayıya ve çeşitliliğe ulaşamamıştır. İşte elinizdeki bu kitap, fakülte programlarında İslâm hukuku veya Fıkıh adıyla yer alan derslerdeki yardımcı kaynak ihtiyacını bir ölçüde karşılamak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu esaslı amaç yanında kitap, fıkıh ilmine ilgi duyanlar için de yeterli sayılabilecek bir müracaat kaynağı olacaktır.

Tasnif kolaylığı sağlaması ve konuların eğitim-öğretim dönemlerine göre bölümlenmesine daha uygun olması açısından kitap, artık İslâm dünyasında da genellikle benimsenen kamu hukuku-özel hukuk ayırımına göre planlanmıştır. Birinci bölümde Anayasa Hukuku, Ceza Hukuku, Yargılama Hukuku, Mali Hukuk/Vergi Hukuku ve Devletler Hukuku (Uluslararası Hukuk) başlıklarıyla kamu hukuku alanı ele alınmıştır. İkinci bölümde ise, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, Borçlar Hukuku (şirket akitleri de dâhil), Eşya Hukuku ve Miras Hukuku başlıklarıyla özel hukuk alanı incelenmiştir. Konuların işlenişinde, gerek ülkemizde gerekse dünyadaki yaygınlıkları sebebiyle Hanefî ve Şâfiî mezhepleri esas alınmış, diğer mezhep görüşlerine ise yer yer işaret edilmiştir.

İstifadeyi artırmak amacıyla kitabın başına, kavramsal çerçeveyi ve hukuk sistemlerini tanıtmayı hedefleyen bir giriş konmuş, sonuna da kitapta geçen terimlerle birlikte furû-ı fıkıhın diğer temel terimlerini öğrenme kolaylığı sağlamak amacıyla klasik fıkıh terim/kavramlarını tanıtan başka bir müstakil bölüm eklenmiştir.

Müşterek bir çalışmanın ürünü olan kitabın ilk ünitesiyle birlikte Kamu Hukuku bölümü Ahmet YAMAN, son ünitesiyle birlikte Özel Hukuk bölümü Halit ÇALIŞ tarafından kaleme alınmıştır. Her bölümün sonuna, başlangıç düzeyindeki okuyucuların kolaylıkla ulaşıp takip edebilecekleri Türkçe eserlerden oluşan bir *İleri Okumalar İçin Öneriler* listesi konmuş, böylece daha ayrıntılı bilgi isteyenlere adresler gösterilmiştir.

Yüce Allah'tan niyazımız, bu çalışmaya, büyük bir iftiharla devraldığımız Fıkıh/İslâm hukuku birikimine samimi niyetlerle yapılmış mütevazı bir katkı sunma imkânını lütfetmesi ve yazarlarının salih amelleri cümlesinden kabul buyurmasıdır. Hocalarımız, öğrencilerimiz ve okuyucularımızdan istirhamımız ise, katkılarını esirgememeleridir.

Başarı Yüce Allah'tandır, hamd ve sena onadır ve her şeyin en doğrusunu da o bilmektedir.

Prof. Dr. Ahmet YAMAN - Prof. Dr. Halit ÇALIŞ

05 Zilka'de 1439 / 18 Temmuz 2018

KONYA

GİRİŞ

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE

HUKUK SİSTEMLERİ

BU ÜNİTEDE ELE ALINACAK KONULAR

1. Fıkıh Terimi ve Hukuk, Şeriat ve İslam Hukuku Kavramlarıyla İlişkisi
2. İctihad ve Taklit
3. Mezhep
4. İftâ, Fetva ve Kaza
5. İslam Hukukunun Sistematiği ve Özellikleri
6. İslam Hukukunun Ortaya Çıkış Sürecinde Diğer Hukuk Sistemleriyle İlişkisi
7. Modern Hukuk Sistemleri

